

“พรานบุรุษ” ศิลปินของประชาชน

สันติเทพ ศิลปบรรเลง *

เราท่านทั้งหลายคงได้ยินได้ฟังเพลงไทยเดิม และเพลงไทยสากลกันอยู่เป็นประจำ แต่ละคนย่อมมีรสนิยมแตกต่างกันไปตามความพอใจ บางท่านก็ชอบฟังเพลงไทยเดิม หรือมโหรี เพราะนุ่มนวล ชุ่มช้อยแบบไทยแท้ บางท่านก็ชอบฟังเพลงไทยสากล เพราะฟังง่าย เข้าใจง่าย และรวดเร็วทันอกทันใจดี แต่ท่านจะทราบหรือไม่ว่าเพลงไทยสากลที่ร้องเล่นกันอยู่ทุกวันนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นพัฒนาการอันเป็นผลพวงมาจากเพลงไทยเดิมนั่นเอง เพียงแต่ดัดแปลงให้เป็นทำนองฝรั่ง มีจังหวะต่าง ๆ กันให้ฟังแปลกไปใส่เนื้อให้ทันสมัยจึงกลายเป็นเพลงไทยสากล

แต่ท่านก็นิยมเพลงทั้งหลาย ท่านพอจะทราบหรือไม่ว่า ใครเป็นผู้ริเริ่มทำเพลงจากเพลงไทยเดิมให้มาเป็นเพลงไทยสากล ใครเป็นผู้บุกเบิกแนวการบรรเลงดนตรีและทำนองเพลงเมืองไทยให้เป็นสากลนิยมมากขึ้น ใครเป็นผู้เผยแพร่ศิลปะการละคร ที่เรียกว่า “ละครร้อง” แบบสมัยใหม่โดยผู้แสดงเป็นผู้ร้องเพลงไทยสากลทั้งสิ้น

คำตอบก็คือ บุคคลท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นศิลปินอมตะของชาติไทย ผู้ใช้นามแฝงว่า “พรานบุรุษ” พรานบุรุษ ได้รับยกย่องว่าเป็น “ปราชญ์ทางเพลงไทยสากล” และเป็น “บรมครูละครร้อง” ของไทย ผู้ได้สร้างผลงานละครและเพลงอันเป็นอมตะมากมายสืบต่อมาเป็นมรดกของชาติจนทุกวันนี้

ในโอกาสนี้ จะขอนำอัตชีวประวัติและผลงานสำคัญของพรานบุรุษ มาเล่าให้ท่านผู้อ่านได้รู้จัก เพื่อที่จะได้รำลึกถึงศิลปินของประชาชนท่านนี้ เมื่อยามที่ท่านฟังเพลงไทยสากล

* อาจารย์ประจำ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

“พรานบุรุษ” มีนามจริงว่า จวงจันท์ จันท์คณา เกิดที่อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พุทธศักราช 2444 เป็นบุตรหลวงราชสมบัติ และนางสร้อย มารดา บิดาราชการโยกย้ายไปหลายจังหวัดจึงได้เรียนหนังสือตามจังหวัดที่บิดาย้ายไปประจำอยู่ จนอายุ 11 จึงเข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพมหานคร ขณะที่กำลังศึกษาอยู่ในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น บิดาถึงแก่กรรมจึงขาดผู้อุปการะส่งเสียให้เล่าเรียน จึงต้องออกจากมหาวิทยาลัยเพื่อหางานทำ

พรานบุรุษ หรือจวงจันท์ จันท์คณา ในวัยรุ่นหนุ่มเป็นผู้มีใจรักในทางดนตรีและเพลงชีวิตจิตใจ ในระยะนั้นเป็นต้นสมัยรัชกาลที่ 6 ก็มีแต่ดนตรีไทยเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่จะได้ฟังได้พรานบุรุษ จึงได้ฟังเสียงดนตรีไทยมาตั้งแต่เด็กและรู้สึกจับใจเข้าถึงรสของดนตรีไทย อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่บันดาลใจให้ท่านมีความคิดแปลกแยกไปในเรื่องของเพลงในเวลาต่อมา

พรานบุรุษได้เล่นดนตรีไทยมาตั้งแต่เด็ก โดยสีซอด้วง ซออู้ เป่าขลุ่ย และสีไวโอลิน ตลอดร้องเพลงได้ตีมาตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย นอกจากจะสนใจดนตรีและเพลงแล้ว พรานบุรุษยังสนใจกีฬาฟุตบอลเป็นอันมาก เคยเป็นนักฟุตบอลของโรงเรียนอีกด้วย

ในสมัยที่พรานบุรุษเป็นวัยรุ่นอยู่นั้น อยู่ในระยะประมาณพุทธศักราช 2455 ถึง 2472 เป็นระยะที่ละครเวทีกำลังเฟื่องฟูมาก เพราะเป็นการบันเทิงเพียงรูปแบบเดียวที่จะแสดงแก่ประชาชนเวลานั้นไม่มีภาพยนตร์หรือโทรทัศน์หรือวิทยุเหมือนปัจจุบันนี้ จึงมีแต่การแสดงละครเพียงอย่างเดียวที่เป็นเครื่องบันเทิงเรีงรมย์ของประชาชน

เมื่อพรานบุรุษ หรือจวงจันท์ จันท์คณา ต้องลาออกจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในตอนที่ยังเรียนไม่จบ ด้วยใจรักดนตรีและละคร จึงได้ไปรับจ้างบอกบทละครต่าง ๆ จนกระทั่งในที่สุดแต่งบทละครด้วยตนเอง พร้อมทั้งแต่งเพลงประกอบละคร จนกลายเป็นนักประพันธ์บท และเพลงละครร้องที่มีชื่อเสียงโด่งดังในระยะต่อมา

ในยุคนั้น ละครร้องที่นิยมชมชอบกันมาก คือ ละครร้องของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ละครพันทาง กับละครพูดสลับลำ (ลำนำหรือเพลง) ซึ่งล้วนแต่ใช้เพลงไทยของเก่าบรรเลงและขับร้องโดยผู้แสดงเป็นผู้ร้องทั้งสิ้น การที่ได้อยู่กับโรงละครร้อง จึงทำให้พรานบุรุษซึมซับรับเอาบทร้องและทำนองเพลงไทยของเก่า หรือเพลงไทยเดิมไว้อย่างมากมาย จนรู้จักและจดจำเพลงต่าง ๆ ได้เป็นจำนวนมาก และรอบรู้แตกฉานในเรื่องเพลงไทยและบทละครอย่างหาตัวจับยาก

ประสบการณ์ในโรงละครนี้แหละเป็นข้อมูลพื้นฐานอันสำคัญยิ่งที่ทำให้พรานบุรุษสามารถทำนองเพลงของเก่ามาใช้ในการขับร้องเพลงในละครของท่านได้อย่างแนบเนียน

เมื่อพรานบุรุษแต่งบทละครและบทเพลงได้ด้วยตนเองแล้ว ก็นำออกแสดง ละครเรื่องแรกคือเรื่อง “ทะเลแล้วสามเกลอ” เมื่อออกแสดงแล้วปรากฏว่าได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นเป็นที่ชื่นชมของผู้เข้าชมเป็นอย่างมาก ละครเรื่องนี้พรานบุรุษแต่งขึ้นเมื่อยังไม่ได้คิดนามปากกาหรือนามแฝง จึงใช้และนามสกุลจริงไปก่อน

ละครเรื่องต่อมา คือเรื่อง “เหยี่ยวทะเล” ละครเรื่องนี้เป็นเรื่องแรกที่พรานบุรีคิดใช้นามปากกา “พรานบุรี” สาเหตุที่ใช้นามปากกาว่า “พรานบุรี” นั้น เนื่องจากไปพบคำประพันธ์จากวรรณกรรมเรื่อง “รูไบยาด” ของโอมาร์ โคยาม ซึ่งกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงแปลไว้ว่า

ตื่นเถิด, อุทัยเจิดจ้า	รัตยา ผยองเออ
ดาวเจ็๋ง, เว็งสวรรค์ลา	ลิบแล้ว
พรานบุรี, ทอดบ่วงธา	โถมคร่อม คล้องแส
ปราสาท, สุลต่านแพรว	พริ้อสร้านฉานแสง

คำว่า “พรานบุรี” มีความหมายว่า พรานแห่งทิศบูรพา ผู้นำให้ชีวิตทุกชีวิตบนโลกล่วงไปกับวันใหม่และกาลเวลา ซึ่งก็หมายถึง พระอาทิตย์นั่นเอง

พรานบุรีได้แต่งบทละครออกมาหลายเรื่อง และแต่งให้กับคณะศรีโอกาสเป็นประจำ ยังไม่มีคณะละครของตนเอง จนกระทั่งถึงปีพุทธศักราช 2474 ถึง 2476 พรานบุรีจึงได้ตั้งคณะละครของตนขึ้นและตั้งชื่อว่า “คณะจันทโรภาส”

ละครคณะจันทโรภาส ภายใต้การกำกับควบคุมของพรานบุรี เป็นคณะละครที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากในยุคนั้น ได้สร้างผลงานการแสดงละครออกมามากมายหลายต่อหลายเรื่อง ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของประชาชนคนดูเป็นอันมาก แสดงครั้งใดก็มีผู้เข้าชมแน่นโรงทุกวันถูกรอบ จนชื่อของพรานบุรีและคณะจันทโรภาส เป็นที่ติดปากติดใจคนไทยทุกคนไป ละครที่ได้รับความนิยมมากได้แก่เรื่อง “โรสิตา” พรานบุรีดัดแปลงจากบทละครของตะวันตกให้เข้ากับรสนิยมของคนไทย เรื่อง “แผลเก่า” พรานบุรีนำเอานวนิยายเรื่องแรกของไม้เมืองเดิม มาจัดแสดงเป็นละครเป็นที่ฮือฮาเกรียวกราว เป็นที่ชื่นชอบไปทั่วโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพลงประกอบที่ร้องในละครเป็นเพลงที่พรานบุรีแต่งทำนองและเนื้อร้องด้วยตนเองทั้งหมดทุกเพลง เพลงที่ไพเราะจับใจ เป็นที่ติดอกติดใจจนจำรำลึกและร้องกันต่อมาจนทุกวันนี้ คือเพลง “ขวัญของเรียม” มีบทที่ร้องขึ้นต้นว่า... “เรียมเหลือทนแล้วนั้น ขวัญของเรียม...”

ผลการแสดงละครของคณะจันทโรภาสที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับสูงสุด คือ เรื่อง “จันทร์เจ้าขา” ละครเรื่องนี้ ทำให้ชื่อเสียงของพรานบุรีโด่งดังไปทั่วประเทศ นับว่าเป็นผลงานที่ประสบความสำเร็จยิ่งใหญ่ในชีวิตของศิลปินท่านนี้

ละครเรื่อง “จันทร์เจ้าขา” เป็นละครเรื่องเอกที่สุดในชีวิตของพรานบุรีเปิดแสดงเป็นครั้งแรกในปีพุทธศักราช 2474 ที่โรงละครพัฒนากรใกล้สามแยก กรุงเทพมหานคร ละครเรื่องนี้เปิดแสดงตลอดทั้งปี โดยเว้นการแสดงเป็นระยะจนตลอดปี และก็นำแปลก ตรงที่ผู้เข้าชมแน่นโรงถูกรอบที่เปิดแสดง นับว่าเป็นความสำเร็จสูงสุด และเป็นข้อยืนยันได้ว่า พรานบุรีเป็นศิลปินที่ชนะใจคนไทยในยุคนั้น

พรานบุรีได้นำคณะละคร “จันทโรภาส” ออกเร่แสดงไปตามที่ต่าง ๆ ในหลายจังหวัดเกือบทั่วประเทศ จนมีชื่อเสียงโด่งดังไปถึงชนบทห่างไกล ประชาชนคนไทยได้รับความบันเทิงจากละครเรื่อง

นี้เป็นอันมากจนกระทั่ง พรานบุรุษ ได้รับฉายาว่าเป็น “ศิลปินของประชาชน” ซึ่งท่านก็ได้สร้างผลงานด้านละครและเพลงเพื่อบันเทิงเรีงรมย์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง

การประพันธ์เพลงในละครร้องของพรานบุรุษนั้น อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ ประเภทแรก ได้แก่ เพลงที่ได้ทำนองจากเพลงไทยแท้ของเก่าหรือเพลงไทยเดิมแล้วนำมาดัดทอนให้สั้นลง หรือนำมาเปลี่ยนแปลงวิธีการขับร้องเสียใหม่ คือ ร้องเป็นเนื้อเต็มโดยตัดเอื้อนยาวออกไปทั้งหมด ใช้วิธีเอื้อนสั้น ๆ โดยใช้เสียงจากลูกคอเท่านั้น เช่น เพลงดวงเดือน ลาวเจริญศรี สดุดีคำหอม และเมื่อเป็นเพลงที่ตัดแล้ว ก็จะมีคำว่า “ตัด” ต่อท้ายชื่อเพลง เช่น สร้อยสนัดด ทะแคว้น เป็นต้น ส่วนเพลงที่นำมาแปลงให้เปลี่ยนออกไปก็ใช้คำว่า “แปลง” ต่อท้ายชื่อเพลง เช่น สุรินทร์แปลงตัดแปลงมาจากเพลงสุรินทร์ราหู เป็นต้น

ประเภทที่สอง ได้แก่ เพลงที่นำทำนองมาจากเพลงสากลของฝรั่งหรือเพลงทำนองฝรั่งต่าง เช่น เพลง มาเดอร็อง ก็นำเพลงมาร์ชมาเดอร็อง ร้อง มาใส่คำร้องภาษาไทยลงไปให้เป็นไทยมากขึ้น เป็นต้น

ประเภทที่สาม เป็นเพลงที่พรานบุรุษประพันธ์ขึ้นมาเองจากความคิดคำนึงตามท้องเรื่องและละครเรื่องนั้น ๆ เป็นเพลงที่แต่งขึ้นใหม่โดยลำพังและไม่ได้ยึดถือทำนองเพลงหนึ่งเพลงใดทั้งสิ้น จะมีลีลาอ่อนโยน เยือกเย็นเป็นบรรยากาศแบบไทย เช่น เพลงขวัญของเรียม เพลงเคียงเรียม เพลงจันทร์เจ้าขา เพลงนัดพบ และเพลงกล้วยไม้ เป็นต้น

การใส่เพลงในบทละคร พรานบุรุษ ยังคงยึดหลักของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ คือ จังหวะเพลงสลับกับบทพูด และหากตัดบทพูดออกไปเรื่องจะไม่ต่อกัน บทพูดและบทร้องเขียนเป็นกลอนสุภาพทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีเพลงบรรเลงที่มีลักษณะคล้ายเพลงแทรกระหว่างฉาก ที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “พรีลูด” หรือ “อินเตอร์ลูด” อีกด้วย นับว่าเป็นการนำเทคนิคของฝรั่งมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของผู้ชม

ละครบางเรื่อง พรานบุรุษจะแทรกบทร้องพิเศษที่เหมือนบทสวดและแต่งคำร้องเป็นร้อยสุกบ้าง ร่ายยาวบ้าง บางตอนจะคล้ายรูปแบบของโคลงสอง หรือโคลงสาม แสดงว่าพรานบุรุษมีความทางกวีนิพนธ์และฉันทลักษณ์แตกฉานทีเดียว

บทร้องที่พรานบุรุษประพันธ์ขึ้นนั้น ได้เป็นรูปแบบหรือแบบแผนของเพลงไทยสากลในยุคใด ๆ มา ถือว่าเป็นเพลง “ชั้นครู” ของเพลงไทยสากลก็ว่าได้ และยังมีอิทธิพลต่อการใช้ถ้อยคำสำนวนสอดใส่ในทำนองเพลง ให้มีบรรยากาศ มีภาพจินตนาการ มีความละเอียดละเมียดละไมลึกซึ้งตรึงใจผู้ฟัง เพราะเหตุว่า พรานบุรุษใช้การประพันธ์ถ้อยคำสัมผัสนอก สัมผัสใน สัมผัสเสียงสระข้ามวรรคได้อย่างแพรวพราว นับว่าบทร้องของพรานบุรุษเป็นร้อยกรอง หรือกวีนิพนธ์ที่ทรงคุณค่าทางภาษาไทย อีกด้วย

ในที่นี่จะขอยกตัวอย่างการใช้ถ้อยคำ พอให้เข้าใจและเห็นภาพพจน์เช่นในเพลง “ขวัญของเรียม”

“เรียมเหลือนั่นแล้วนั้น ขวัญของเรียม หวนคิด ผิดแล้วขมขื่น ผืนใจเจียม เคยโลมเรียมเลียบ
ฝั่ง มาแต่หลังยังจำ คำที่ขวัญเคยพรอดเคยพร่ำ ถ้วนทุกคำยังเรียกยังรำ เราร้องก้องอยู่ แว่วแว่วแจ้วหู
ว่าขวัญยังคอย..”

จะเห็นได้ว่า พรานบุรุษเข้าใจเลือกคำนำมาใช้ในเพลงได้อย่างเหมาะสม และมีความไพเราะ
ลึกซึ้งกินใจ ใช่แต่เท่านั้น ถ้อยคำสำนวนของท่านยังได้รับยกย่องว่าเป็นกวีนิพนธ์ที่ถูกต้องตามหลักภาษา
ไทยและไวยากรณ์ไทยอีกด้วย

ในสมัยที่ภาพยนตร์เริ่มเข้ามาสู่เมืองไทยใหม่ ๆ นั้น โรงภาพยนตร์เสียงศรีกรุง ได้สร้าง
ภาพยนตร์ไทยเสียงในฟิล์มขึ้นเป็นครั้งแรก พรานบุรุษได้ร่วมมือกับครูนารถ ถาวรบุตร แต่งเพลงใน
ภาพยนตร์เรื่อง “ในสวนรัก” เรื่อง “อ้ายค่อม” และเรื่อง “ค่ายบางระจัน” เป็นต้น ต่อมาบริษัทบูรพา
ฟิล์มภาพยนตร์ จำกัด สร้างภาพยนตร์ขึ้น พรานบุรุษก็แต่งเพลงประกอบไว้หลายเพลง เช่น เพลง
ตมใจ เพลงสามหัวใจ โดยเป็นคนเขียนบทร้อง แล้วให้ครูนารถ ถาวรบุตร แต่งทำนองซึ่งจะได้
ทำนองเป็นฝรั่งมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากครูนารถ ถาวรบุตร เป็นนักดนตรีสากลโดยแท้ เป็นนักเปียโน
ฝีมือเยี่ยมเป็นเลิศในยุคนั้น และได้เรียนเปียโนจาก พระเจนดุริยางค์ (ปิติวาทยากร) บรมครูดนตรี
สากล ท่านหนึ่งของเมืองไทย

แม้ว่าพรานบุรุษจะเป็นผู้มีความสามารถสูงส่งแล้ว ถ้าหากขาดผู้ช่วยเหลือหรือที่ปรึกษาแนะนำ
ที่ดี ก็อาจจะไม่ก้าวหน้าหรือประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ในงานละครของพรานบุรุษนั้น บุคคลผู้
มีส่วนสำคัญในอันที่ช่วยผลักดันให้พรานบุรุษและคณะละครดำเนินไปได้ดี คือ ครูพิมพ์ พวง
ภาค มิตรผู้มีอุปการะของพรานบุรุษ ผู้เคยร่วมงานกับคณะจันทโรภาสมาตั้งแต่ต้นเป็นผู้ให้กำลังใจ ให้
คำปรึกษา และช่วยจัดการงานทุกอย่างให้ลุล่วงไปด้วยดี พรานบุรุษรู้สึกถึงคุณความดีของครูพิมพ์
พวงภาค ประดุจผู้มีพระคุณท่านหนึ่งเสมอมาจวบจนวาระสุดท้ายของชีวิต

พรานบุรุษ ได้แต่งเพลงและแสดงละครไปตลอดทุกภูมิภาคเป็นเวลานานหลายสิบปี บทละคร
ต่าง ๆ จึงกระจัดกระจายสูญหายไปอย่างน่าเสียดายเพราะไม่ได้จัดเก็บหรือรวบรวมบันทึกเป็นหลักฐาน
ไว้อย่างฝรั่ง ซึ่งมักนิยมรวบรวมผลงานไว้ และบันทึกเป็นหลักฐานอย่างรัดกุม แต่สำหรับพรานบุรุษ
แล้ว ละครที่เล่นนั้น เมื่อเล่นจบ หรือเลิกแสดงละครเรื่องนั้นแล้วก็เลิกกัน ไม่มีใครคิดเก็บรวบรวมบันทึก
เป็นหลักฐาน ที่ยังคงอยู่ทุกวันนี้ก็เป็นเพียงผลงานที่เป็นยอดนิยมของประชาชนเท่านั้น

ในบรรดาบทละครและเพลงของพรานบุรุษนับจำนวนร้อย ๆ เรื่องและร้อย ๆ เพลงนั้นต้นฉบับ
ที่พอจะหาได้และเก็บรักษาไว้ได้ อยู่ที่ครูพิมพ์ พวงภาคเพียงสิบกว่าเรื่องเท่านั้น

เรื่องละครร้อง ขณะนี้กำลังจะค่อย ๆ สูญสลายไปที่ละน้อยอย่างน่าเสียดาย เพราะอิทธิพลของ
ความบันเทิงในรูปแบบอื่นเข้ามาแทนที่ อีกทั้งวัฒนธรรมตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามาจนคนไทยแทบจะ
ลืมความเป็นคนไทยกันอยู่แล้ว ปัจจุบันคนเราไม่มีเวลาพอที่จะมาดูละครร้องเหมือนเช่นในอดีต เพราะ
ความเร่งรัดทางเศรษฐกิจและธุรกิจการงาน ทำให้สุนทรียภาพของคนในปัจจุบันเหลือน้อยลงทุกที ด้วย

เหตุนี้ ความนิยมละครร้องของเก่าจึงหมดไป อีกทั้งดาราระดรองรุ่นเก่าที่เคยรู้เรื่องก็ถึงแก่กรรมทีละคนสองคนจนเกือบจะหมดสิ้นแล้ว เรื่องราวของตัวละครร้องที่เด่นดัง เช่น แม่บุญนาค แม่เลือดตลอดจนพรานบุรีเอง รวมทั้งผลงานของท่านเหล่านี้ก็ไม่ได้มีการรวบรวมไว้เป็นหลักเป็นฐาน สูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

พรานบุรีได้สร้างสรรค์ผลงานเพลงและละครมากมายเหลือคณานับในส่วนของหลงเหลืออยู่พอจดจำกันได้ก็นับว่ามากแล้ว แต่ส่วนที่สูญหายไป จะมีอีกสักเท่าไรก็ไม่มีผู้ใดทราบได้ เพราะไม่มีผู้รวบรวมไว้เลยดังกล่าวแล้ว แต่ในส่วนหนึ่งที่หลงเหลืออยู่นี้แหละ ศิลปินทั้งหลายยึดถือว่าเป็นผลงานศิลปะชั้นครูที่มีอาจลอกเลียนเปลี่ยนแปลงให้ผิดแผกแตกต่างไปจากที่พรานบุรีได้ทำไว้เป็นอมตะแล้ว

พรานบุรี ได้ใช้ชีวิตทั้งชีวิตอยู่กับเพลงและละคร ร่อนเร่พเนจรแสดงไปทั่วทุกท้องถิ่นได้ค่าแสดงพอเลี้ยงชีพตนเองกับคณะละครให้อยู่รอดไปได้ ชีวิตของพรานบุรีจึงดูคล้ายวณิพกผู้เพียรพเนจรแสดงละครร้องไปทั่วทุกหัวระแหง พรานบุรีเป็นผู้ที่มีความอดทนและตั้งใจประกอบกรรมมาตลอด ยึดถือแนวทางศิลปะเป็นที่ตั้ง ถึงแม้ผู้ใดจะให้ค่าตอบแทนอย่างงามโดยให้ท่านแต่งเพลงรูปแบบที่ผิดศีลธรรมหรือเป็นผลเสียแก่งานศิลปะ และกระทบกระเทือนวงการศิลปินแล้ว ท่านจะยอมทำเป็นอันขาด

คณะละครจันทโรภาสและพรานบุรี ได้สร้างงานศิลปะการละครฝากไว้แก่ผู้ดูผู้ชมเมื่อ 30-40 ปีก่อนโน้น จนถึงระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก็ยังมีการแสดงอยู่บ้าง แต่ไม่มากนักจนกระทั่งการบันเทิงอย่างอื่นเข้ามาเบียดแทรก จนละครเวทีต้องสูญสลายไปกับกาลเวลาในที่สุด

ชีวิตส่วนตัวของพรานบุรีนั้น สมรสกับคุณศรี นางเอกละครร้องคณะราตรีพัฒนา มีบุตรชายหญิง 4 คน คือ นายจาระ นางสาวจุไร นางสาวจามรี และนางสาวจรรยา บุตรชายคนโตถึงแก่กรรมเสียตั้งแต่วัยหนุ่ม นอกจากนี้พรานบุรียังมีบุตรชายอีกคนหนึ่ง เกิดกับภรรยาที่ชื่อ เทียมน้อย บุตรชายคนนี้เป็นนักแต่งเพลงไทยสากลผู้มีชื่อเสียง และมีผลงานดีเด่น เป็นที่รู้จักกันดี คือ จงรัก จันทคณา เป็นทายาทผู้สืบสายเลือดศิลปินจากบิดา พรานบุรี ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 6 มกราคม พุทธศักราช 2517 ขณะอายุได้ 74 ปี

แม้ว่าพรานบุรีจะจากไปแล้ว แต่วิญญาณยังคงอยู่ในบทเพลง บทละครอันไพเราะ เป็นอมตะฝากไว้กับประชาชนคนไทย เป็นมรดกล้ำค่าอีกชิ้นหนึ่งของชาติสมกับที่เป็นศิลปินของประชาชนไปตลอดราบนานเท่านั้น.